

IVO POSPÍŠIL

PROFESOR JIŘÍ F. FRANĚK JAKO RUSISTA
(k 85. narozeninám významného českého literárního vědce,
překladaatele a editora)

Na počátku mi dovolte malou vzpomínku. Přelom 60. a 70. let minulého století nebyl idylou, o to více pro některé rusisty. Zhruba v té době, přesněji v roce 1971, vychází znovu známý *Přehled sovětské literatury*, dílo, které spolu se svým učitelem Bohumilem Mathesiem, vytvořil Jiří Franěk, jemuž pomáhali další, kteří tam jsou jmenováni. Pro nás začínající studenty rusistiky „daleko od Prahy“ to bylo jako zjevení: nejen tendence vyjádřená v tomto díle, ale i razantní výklad literárních směrů a skupin, který tak ukázal tuto literaturu, zvláště 20. let 20. století, jako bohatou, pluralitní, mnohostrannou, konfliktní a tragickou: nějakým nedopatřením se tato skripta neprestala prodávat až do vyprodání zásob; mám je ve dvou dílech – dokonce dvakrát – z té doby uschované jako relikvii, text, jenž mi možná opravdu *na věčné časy* přiblížil autentickou moderní ruskou literaturu. My Moravané jsme však byli také odkojeni staříčským textem Josefa Jiráska, který vyšel těsně po roce 1945 ve čtyřech svazcích souběžně v Praze a v Brně (J. Jirásek: *Přehledné dějiny literatury ruské*. Josef Stejskal v Brně, Miroslav Stejskal v Praze 1945, 2. vydání 1946). Jako by se v těch dvou publikacích a symbolicky ve dvou místech vydání spojilo to, co rusistické tradice Prahy a Brna spojovalo a spojuje, i to, čím se od sebe liší.

Prof. Franěk mi tu ukázal – a poté ještě několikrát – originální obraz ruské literatury, obraz zasazený především do politických okolností doby: ukázat **vztlak ruské literatury** v těchto vypjatých situacích byla ostatně – pokud jsem to správně pochopil – i metoda jeho učitele, ve které pokračoval jak v práci autorské, tak editorské.

I když si toto krátké připomenutí nečiní zdaleka nárok na úplnost, musí začít taxativním výčtem těch hodnot, jež Jiří Franěk přibližoval a zpřítomňoval českému čtenáři jako autor a komentátor: byl to mj. Michail Jevgrafovič Saltykov-Ščedrin a jeho útočná publicistika, Šolochovovy brutální a expresionistické *Donské povídky*, které ho pak spolu s *Tichým Donem* přivedly k úvahám o autorství tohoto románu, svým způsobem také Bachtinovu *Formální metodu*, ovšem Solženicyna a jeho drobné prózy, ukázal nám na literární význam Petrohradu-Leningradu ve výboru, jenž se objevil několikrát v různých vydáních a podobách, N. V. Gogola, ale i Jurije Bondareva aj. Zdá se, že v tomto kusém výčtu chybí nějaká jednotící linie, ale ta tam samozřejmě je: ve schopnosti vyhmátnout **aktuální, razantní a provokující, podnětná díla** – ve své době a svým způsobem interpretace. A spolu s tím výklad takových podnětných a polemických tradic české rusistiky a literární vědy jako takové – Bohumil Mathesius a T. G. Masaryk, zejména jeho

studie z Athenaea. Mathesiovi věnoval pak jubilant řadu publikací, v neposlední řadě se spolu s Jiřím Honzikiem podílel na vzpomínkovém sborníku k stému výročí narození Bohumila Mathesia (14. 7. 1888 – 2. 6. 1952) z roku 1988. Klíčem je ovšem souhrnná monografie z roku 1963. Je to komplexní kniha, která vykládá Mathesiovu životní cestu i jeho mnohohranný talent překladatele, divadelníka, netuctového básníka, editora, komentátora a především vykladače moderní ruské sovětské literatury. Je typické, že se v závěru této knihy Franěk dovolává pomoci dalších kolegů a svou práci na Mathesiovi nepokládá za ukončenou: v jistém smyslu to byla prorocká slova, neboť Mathesius se stal svým způsobem jeho osudem. Slova z úvodu této knihy ukazují na příznačnou Fraňkovu metodu: „Nelze než začít osobně. Patřil jsem k těm stovkám Mathesiových žáků, na něž měl Mathesius mimořádný vliv, pro něž byl oblíbeným a milovaným učitelem; pro některé z nás byl ještě víc než učitel... Když jsme časem nabyli střízlivějšího pohledu a ztratili romantické oči mládí, náš obdiv k Mathesiovi a úcta němu neklesly. Po jeho smrti jsme si všichni kladli za povinnost střežit jeho odkaz a památku. Ukázalo se, že je toho třeba; jako každý, kdo něco chce, potkával se často a jeho dílo se potkává dodnes s neporozuměním. Jenže proti všem více nebo méně oficiálním uznáním či neuznáním stojí jednoznačné mínění čtenářů; pro ně je a zůstává Mathesius výsostným básníkem i významným arbitrem ve věcech kultury.“ (J. Franěk: *Bohumil Mathesius*, Praha 1963, s. 5). Přiznám se, že i Fraňkův výbor z Mathesiových literárněkritických a literárněhistorických studií *Básníci a buřiči* vydaný v roce 1975 měl na mě také zásadní vliv a že jsem jej tehdy tehdy pochvalně recenzoval (B. Mathesius: *Básníci a buřiči*, Praha 1975. Rovnost 2. 3. 1976, s. 5.). Edice Mathesiových překladů, z nichž asi nejvýznamnější byly *Zpěvy modravé Rusí* (Melantrich, Praha 1975), nemluvě o Zpěvech staré Číny, doložily a dokládají Fraňkovo úsilí.

Prof. Jiří Franěk byl a je výrazným pokračovatelem v díle svého učitele a realizátorem koncepce jeho pražské rusistiky, která literární vývoj spojovala s aktuálním společenským děním – tento postup má své nesporné výhody, ale někdy i svá úskalí, stejně jako každý vyhraněný pohled na literární jevy. V tomto řečišti se pohybuje také jeho lví překladatelský, autorský, editorský a komentátorský podíl na českém vydání slavného slovníku Wolfganga Kasacka (Wolfgang Kasack: *Slovník ruské literatury 20. století*. Votobia, Praha 2000). Hlásím se stejně k této rusistické tradici jako k tradici brněnské, která vyrůstala jednak z moravského konzervativnějšího kulturního podloží, jednak ze širších slavistických souvislostí, jež v Brně postupně vytvářeli Frank Wollman, Sergij Vilinskij a které svým způsobem dotvářel od 30. let 20. století svou přítomností a začleněním do místního univerzitního a uměleckého života i Roman Jakobson. Jubilantova bádání o Slově o pluku Igorově a Tichém Donu, která zazněla na řadě přednášek, mimo jiné i v Brně, ponechám proudu času: nechť tyto uhrančivé koncepce působí na nové, mladé generace literárních vědců.

Profesor Jiří Franěk svým neokázalým způsobem podstatnou měrou utvářel a utváří české chápání ruské literatury, autorsky, editorsky, vykladačsky; kromě toho – což dnes pokládám za snad ještě významnější – vždy pečoval o tradice a jejich zpřítomňování; to je zejména dnes velmi důležité a v tom bych viděl jeden z podstatných rysů této části pražské rusistiky, co ji spojuje s rusistikou brněnskou, vědomí toho, že *panta rhei, nevstoupíš dvakrát do téže řeky*, ale také že *nilhil novi sub sole*: kdo bere svou profesi jako poslání a úděl to velmi dobře ví a respektuje.

(Výtah z laudatia proneseného jménem pražské pobočky Literárněvědné společnosti a Ústavu slavistiky FF MU v Brně na slavnostní přednášce prof. Jiřího Fraňka ve sborovně Národní knihovny ČR pořádané Literárněvědnou společností a Slovanskou knihovnou NK ČR dne dne 28. listopadu 2007.) Jak už to bývá, zasáhl opět nelítostný osud: ještě 19. prosince 2007 byl prof. Jiří Franěk na mé přednášce *Jedna tradice brněnské rusistiky* pronesené pro pražskou pobočku Literárněvědné společnosti na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, na počátku roku 2008 přišla zpráva o jeho náhlém odchodu. Zemřel 30. prosince 2007. Z laudatia se tak stal nechtěný nekrolog.

